https://doi.org/10.26682/hjuod.2021.24.2.2
گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا:24، ژمارە: 2 ، (زانستێن مروڤایەتی وکومەلناسی)، بپ 27-46، 2021

تایبەتمەندییێن کورتیلە چیرۆکیٚ د کومەلا کورت و کورتیلە چیرۆکێن (ڕۆژەکا گەرم) یا سەگڤان خەلیل هیدایەتیدا

ژڤان نەعمان حەجی و هیام صالح حسێن
پشکا زمانیٚ کوردی، کولیژا پەروەردا بنیات، زانکۆیا دهوك، هەرێما کوردستانیٚ – عیراق

((مێژوویا وەرگرتنا ڤەکولینی: 8 خزیران، 2021،مێژوویا رەزامەندیا بەلاڤکرنیٚ: 12 ایلولیٚ، 2021))

پوخته

کورتیلە چیرۆك ژانرەکیٚ ئەدەبی یێ کورتە، ژ کورتە چیرۆکیٚ کورتترە و ژچیرۆکا گەلەك کورت درێژترە، خۆدان تایبەتمەندییێن خۆیە: دەستپێکەکا ڕویدانی، دوماهیکەکا چاڤەرێنەکری، ڕیالیستیبوون، سنووردداریا دەم و ڕویدان و کەسایەتییان. ئەڤ ڤەکۆلینە بناڤونیشانیٚ (تایبەتمەندییێن کورتیلە چیرۆکیٚ د کومەلا کورتیلە چیرۆکێن (ڕۆژەکا گەرم) یا سەگڤان خەلیل هیدایەتیدا)یە کوتێدا هەول هاتییە دان بۆ دانە نیاسینا کورتیلە چیرۆکیٚ ب گشتی و د ئەدەبیٚ کوردیدا ب تایبەتی، هەروەسا دانە نیاسینا تایبەتمەندییێن ئەویٚ، شرۆڤەکرن و پراکتیککرنا ئەوان ل سەر هندەك کورتیلە چیرۆکێن سەگڤان خەلیلی ژ کومەلا کورت و کورتیلە چیرۆکێن(ڕۆژەکا گەرم).

پەیڤێت سەرەکی: کورتیلە چیرۆك، دەستپێك، دوماهیك ، سنووردداری.

پێشەکی

کورتیلە چیرۆك ژانرەکیٚ ئەدەبی یێ نوویە و خودان قەبارەکیٚ کورت و بنیاتەکیٚ هونەرییە، هەلگرا بنەما و تایبەتمەندییێن خۆیە. ژ ئەنجامیٚ هندەك هۆکار و پێشکەفتنان وەکو پێدڤییەکا شارستانی و بلەز ل سەر دەستیٚ نڤیسەرا فەرەنسی (ناتالی ساروت)ێ پەیدابوویە. ژ ئەوان ژانران بوویە یێن د ئەدەبیٚ گەلەك نەتەوەیاندا ئاریشا زاراڤی هەی. هەروەسا د ئەدەبیٚ کوردی ژیدا هەمان ئاریشە یا هەی. د ئەدەبیٚ کوردیدا بۆ ئەڤیٚ ژانری تا ڕادەکیٚ مفا ژ فۆلکلۆری هاتییە وەرگرتن، بەلیٚ وەکو ژانرەکیٚ نوی پتر ب بنەمایێن کورتیلە چیرۆکا بیانی کاریگەر بوویە. هەروەسا وەکو ژانرەکیٚ نوی دناڤ ڕەخنە و ڤەکولینێن کوردی ژیدا وەکو پێدڤی ڕەخنەگر و ڤەکولەران گرنگی نەدایێ ئەڤیٚ چەندە ژی بوویە ئەگەر ژانرەکیٚ نامۆ بیت بۆ ڤەکولەرێن کورد. ڕاستە نڤیسەری ل ژێر بەرهەمیٚ خۆ نڤیسییە کورت و کورتیلە چیرۆك، بەلیٚ پشتی خەباتا مە ل دۆر ئەڤیٚ ڤەکولینیٚ خۆیا بوو کو هندەك ژ ئەوان چیرۆکان چیرۆکێن گەلەك کورتن، لەورا

ئارمانجا ئەنجامدانا ئەڤێ ڤەكولینێ دانە نیاسینا كورتیلێیە وەكو ژانرەكێ سەربەخۆ هەروەسا دیاركرنا تایبەتمەندییێن كورتیلێنە د كومەلا كورت و كورتیلە چیرۆكێن(ڕۆژەكا گەرم) یا سەگڤان خەلیلی.

ناڤونیشانێ ڤەكولینێ:

ئەڤ ڤەكولینە ب ناڤونیشانێ:(تایبەتمەندییێن كورتیلە چیرۆكێ د كومەلا كورت و كورتیلە چیرۆكێن (ڕۆژەكا گەرم) یا سەگڤان خەلیل هیدایەتیدا)یە.

ڕێبازا ڤەكولینێ:

ئەڤ ڤەكولینە ل دویڤ ڕێبازا وەسفی _ شیكاری هاتییە ئەنجامدان.

سنوورێ ڤەكولینێ:

ژ لایێ تیوریڤە بتنێ بەحسا زاراڤ ، تێگەه، هوكار، مێژوو، تایبەتمەندییێن كورتیلە چیرۆكێ هاتییە كرن، ژ لایێ پراكتیكڤە بتنێ كورتیلە كومەلا كورت و كورتیلە چیرۆكێن نڤیسەر(سەگڤان خەلیل هیدایەت) ئەوا ل ژێر ناڤێ (ڕۆژەكا گەرم) هاتییە وەرگرتن.

گریمانا ڤەكولینێ:

ئایا تایبەتمەندییێن كورتیلە چیرۆكێ تا چ رادە د كورتیلە چیرۆكێن(سەگڤان خەلیل)یدا هەنە؟

ئایا نڤیسەر شیایە ئەڤان تایبەتمەندییان ب شێوەكێ زیرەك و شەهرەزا د كورتیلێن خۆدا بەرجستە بكەت؟

ئارمانجا ڤەكۆلینێ:

دانە نیاسینا ژانرێ كورتیلە چیرۆكێ و هەروەسا پراكتیزەكرنا تایبەتمەندییێن ئەوێ ل سەر كورتیلە چیرۆكێن سەگڤان خەلیل هیدایەتیدا.

پەیكەرێ ڤەكۆلینێ:

ئەڤ چەكولینە ژ دوو پشكان پێكدهێت: پشكا ئێكێ پێكدهێت ژ: زاراڤ و تێگەه و هوكارێن سەرهلدان و مێژوویا كورتیلە چیرۆكێ. د پشكا دووێدا تایبەتمندییێن كورتیلە چیرۆكێ ژ لایێ تیوریڤە هاتینە بەحسكرن وپاشی هاتینە پراكتیككرن ل سەر كومەلا كورتیلە چیرۆكێن (ڕۆژەكا گەرم).

پشكا ئێكێ

1- زاراڤێ كورتیلە چیرۆكێ:

زاراڤێ كورتیلە چیرۆكێ ئێك ژ ئەوان زاراڤانە ئەوێن گەنگەشەكا مەزن لدور هەی و دئەدەبێ پتریا نەتەوەیاندا تێكەلی زاراڤێ ژانرێن نێزیكی ئەوێ بوویە وەكی كورتە چیرۆك و كن چیرۆكێ. بۆ نموونە د زمانێ ئنگلیزیدا زاراڤێن (short short story ، the long short story) بۆ دهێنە بكارهینان(نواف نصار، 2009، 30). هەروەسا د ئەدەبێ عەرەبی ژیدا وەكی ئەدەبێ مللەتێن دیتر، چەندین زاراڤ بۆ كورتیلە چیرۆكێ هاتینە بكارهینان، ئەوان ژی ژ فەرەنسی و ئینگلیزی وەرگێراینە ئەوژی: ((قصص قصيرة، مقطوعات قصيرة، مقاطع قصصية، مشاهد قصصية، فقرات قصصية، ملامح قصصية، خواطر قصصية، القصة

القصيرة الشاعرية، القصة القصيرة اللوحة، القصص المختصرة، القصة المختصرة))(جميل حمداوی و مريم بغيبغ،2020،12).

دیسان د زمانێ فارسی ژیدا،(داستانك، داستنهای خیلی کوتاه) بۆ کورتیلە چیرۆکێ بکاردهینن(حسین پاینده،1385، 37)

د ئەڤان هەر سێ زماناندا چەندین زاراڤێن جودا جودا بۆ ئەڤی ژانری هاتینە بکارهینان. ئەدەبێ کوردی ل ژێر کارتێکرنا ئەدەبێ عەرەبی، فارسیدا وەرگێرانا بابەتان ژ زمانێ ئنگلیزی و عەرەبی چەندین زاراڤێن جودا جودا بۆ کورتیلە چیرۆکێ هاتینە بکارهینان ژ ئەوان ژی((چیرۆکی زۆری کورت، چیرۆکی ئێجگار کورت، پۆستەرە چیرۆك، چیرۆکۆکە، مایکرۆچیرۆك، میناتۆرە چیرۆك، قۆندەچیرۆك، چیرۆکیلە، خونچە چیرۆك))(سابیر رەشید، 2005، 52). ئەڤ هەمی ناڤ و قەبارەیێن جودانە بۆ ئێك ژانرێ ئەدەبی کو ئەو ژی کورتیلە چیرۆکە کو د هەردوو کرمانجییاندا جهێ خۆ دناڤ رەخنەیا ڤەگێرانێدا گرتییە.

تێگەهێ کورتیلە چیرۆکی

کورتیلە چیرۆك ژانرەکێ هونەری پەخشانکی یێ نویە، ل ناڤەراستا سەدێ بیستێ د ئەدەبیاتا جیهانیدا پەیدابوویە. قەبارەکێ کورت و شێوازەکێ داهێنەرانە و رامانەکا کویر هەیە. چەندین پێناسێن جۆدا ژ لایێ نڤیسەر و ڕەخنەگرانڤە بۆ هاتینەکرن ژ ئەوان ژی:

د فەرهەنگا (المنجد في اللغة العربية المعاصرة،2013، 1160)**دا کورتیلە چیرۆکێ ب ئەڤی شێوەی هاتییە پێناسەرکرن: ((چیرۆکەکا کورتە، ڤەگێرانا ڕویدانەکێیە ب رەنگەکێ جوان و سەرنج راکێش)) د ئەڤێ پێناسێدا جەخت ل سەر قەبارە و سنوورێ ڕویدانێ و شێوازێ ڤەگێرانێ هاتییەکرن**

هەروەسا د پێناسەکا دیدا هاتییە: ((کورتیلە چیرۆك ڤەگێرانەکا زارەکی یان نڤیسیە، لدور ڕویدانەکا دەستنیشانکری)) (سعيد علوش،1985، 181). **ئەڤ پێناسە ژی رووناهیێ دئێخیتە ل سەر ئێك ڕویدان و ب تنێ بێی گرنگیدان ب جۆرێ ڤەگێرانێ.**

د پێناسەکا دیدا هاتییە کو کورتیلە چیرۆك: ((چیرۆکەکا کورتە، لایەنەکێ ژیانا رۆژانە وێنە دکەت. هزرەك بتنێ تێدا دهێتە بکارئینان و ژ لایێ قەبارەیڤە ژ کورتە چیرۆکێ کورتترە و د ئێك ڕوینشتنێدا دهێتە خاندن))(داود غگاشە الشوابکە،2007، 94). واتە جۆرەکێ چیرۆکێ یێ کورتە و گەلەك ڕویدان تێدا نینن، چونکو بتنێ بەحەسێ لایەنەکێ ژیانێ دکەت.

ئەدیب و چیرۆکنڤیسێ ئیرانی (جمال ميرصادقی، 1382،272) **پێناسا کورتیلە چیرۆکێ دکەت و دبێژیت: ((کورتیلە چیرۆك یان ژی چیرۆکا کورت، ڕویدانەکە هاتیە نڤیسین کو ژ کورتە چیرۆکێ کورتترە، ژ هزار و پێنج سەد پەیڤان زێدەتر نینە. گفتوگو و کەسایەتی و وێنە و بنەماییێن چیرۆکێ ب شێوەکێ شارەزایانە تێدا**

هاتینە بكارهینان)). بێگومان هندی ژانرێ ئەدەبی یێ كورت بیت پێدڤی ب شارەزاییەكا زێدەتر دبیت، چونكو ئابوریكرن د زمانێ ئەدەبیدا ب ساناهی ناهێتە ئەنجامدان. هەروەكی فەیلەسوف و رەخنەگرێ مەجەری(جۆرج لوكاتچ) دەربارەی نڤیسەرێ ئەوێ دیاركری كو ((نڤیسەرێ زیرەكێ كورتیلە چیرۆكێ بەری هەر تشتەكێ دڤێت ئەوی شیانێن كورتكرن و چركرنێ هەبن و یێ هشیاربیت كو بشێوەكێ هونەری و رێك و پێك ئەڤێ كریارێ ئەنجامبدەت))-www.tunisie) education.com). ئانكو زێدەباری كورتییا قەبارەی و رویدانێن كێم، دڤێت ب شێوازەكێ شارەزایانە و كارزانی بهێتە نڤیسین.

د پێناسەكا دیدا هاتیە گوتن كو كورتیلە چیرۆك:((ژ لایێ قەبارەیڤە ژ كورتە چیرۆكێ كورتترە، هویرترە، كێم بەربەلاڤترە، ل سەر كێشانا دیمەنەكی یان گرتنا دیمەنەكی، یان وێنەگرتنا لایەنەك ژ لایەنێن رویدانێ دهێتە ئاڤاكرن))(احمد عبدالمجید خلیفة الدندراوی، 2013، 194). ئەڤ پێناسە مەودایێ كورتیلێ بچویكتر لێدكەت. واتە نەمەرجە بتنێ رویدانەكێ دیاركەت، بەلكو لایەنەكێ رویدانێ بتنێ ژی دشێت دەستنیشانكەت.

د پێناسەكا دیدا هاتیە كو ((كورتیلە چیرۆك ژانرێكی ئەدەبیی تازەیە بە كەمیی قەبارەو ڕووداوەكەی بە تیژی و خێراو گورج و گۆڵ و چڕبوونەوە ناسراوە، كێشە یان ڕووداو تێدا ئاماژە پێ كراوە، ئاڕاستە كراوە بە كورتی و هەندێ هونەری ڕەوانبێژی تێدا بەكاردێت وەك تێل نیشان و خوازە و خواستن و ڕەگەزدۆزی، هەروەها هێما بە ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆ پشوو كورتی بە جووڵە و هەڵوێست و ڕووداوی شێواو و پڕكێشە سیمای هەڵبواردن و كەرت كردن و شاردنەوە و كۆتایی لە ناكاو و خێرا و بروسكە ئاسایە))(ئازاد محەمەد سەعید،2013، 22 _ 23). دشێین بێژین ئەڤ پێناسە پێناسەكا سەرلەبەرە ژ لایێ قەبارە و سنورێ رویدان و شێوازێ دەربرین و هونەرێن رەوانبێژی و بنەماییێن پێكهاتەیی.

د پێناسەكا دیدا هاتییە دیاركرن كو: (كورتیلە چیرۆك بەتەواوی كاركردنی بەرتەسكترە، بۆیە دەبێت زۆر لێزانانە مامەڵە لەگەڵ وشە و ڕستەكاندا بكرێت، بەجۆرێك، كە بتوانێت بە كەمترین وشە و ڕستە گەورەترین وێنە و مەبەست نیشان بدرێت)(غازی حەسەن،2020، 30). ئانكو ژبەر كورتییا قەباری ئەوێ دڤێت نڤیسەر ب هشیاری سەرەدەریێ دگەل ئەوان پەیڤان بكەت ئەوێن ئەو هەلدبژێریت، دا خۆدان واتایێن مەزن بن.

هەروەسا پێناسەكا دی دەربارەی كەسایەتیێن كورتیلە چیرۆكێ دبێژیت: ((كورتیلە چیرۆك وەكو رۆمانێ نینە گەلەك كەسایەتی تێدا هەبن، پتریا جاران كەسایەتییەكە یان دوو، رێزكرنا ئەڤان كەسایەتییان ژی كارەكێ ب زەحمەتە و پێدڤی شارەزاییەكا تایبەتە، دڤێت نڤیسەر مفای ژ ئەوی قەبارە و سنورێ بۆ نڤیسینا ئەوێ هاتییە دەستنیشانكرن

وەربگريت))(www.albawaba.com). واتە ژبەر كورتييا قەبارێ كورتيلێ دڤێت نڤيسەر يێ شەهرەزا بيت د هەلبژارتنا كەسايەتييان‌دا.

د ئەنجامدا كورتيلە چيرۆك جۆرەكێ ڤەگێرانييە خودان قەبارەكێ كورتە، كورتترە ژ كورتە چيرۆكێ، و ب وێنەكرنا ديمەنەكی، رويدانەكێ يان لايەنەكێ ئەوێ رادبيت، هەروەسا دڤێت نڤيسەرێ كورتيلێ يێ شەهرەزابيت د هەلبژارتنا كەسايەتييان‌دا، چونكو كەسايەتيێن ئەوێ ژ دوو كەسان نابۆريت و ل سەر بنەمايێ كورتكرن و چركرنێ دهێتە ئاڤاكرن، بەلێ پەيڤێن ئەوێ خۆدان واتايێن پرى رامانن.

2- هۆكارێن سەرهلدانا كورتيلە چيرۆكێ :

سەرهلدانا هەر ژانرەكێ نوی يێ ئەدەبی ژ ئەنجامێ چەندين هۆكارانە، بەلێ زۆربەيا رەخنەگر و ڤەكولەران جەختيێ ل سەر هندێ دكەن كو فۆلكلۆر و چيرۆكا فۆلكلۆری بووينە ئەگەرێ پەيدابوونا ئەڤان ژانرێن كورت. بەلێ كا چاوا كا چاوا شارستانييەتێ پێدڤی ب هندێ هەبوو كو كورتە چيرۆك پەيدا ببيت، وەسان هندەك هوكارێن سەرەكی هەبووينە بووينە ئەگەرێ سەرهلدانا كورتيلە چيرۆكێ ژی، ژ ئەوان هوكاران ژی:

1- رۆژنامەگەری:

دەركەفتنا رۆژنامەگەريێ وەكی شورەش و سەرهلدانەكێ بوو ژبۆ گەشەكرنا بنيات و بناغەيێ ئەدەبيياتان ب هەمی ژانرێن ئەوانڤە، ژبەركو رۆژنامەگەری ببوو خوديكەك بۆ رەنگڤەدانا ئەوان ژانرێن ئەدەبی د بەرپەرێن رۆژنامە و گوڤاراندا و بۆ ئەگەرێ پاراستنا هژمارەكا زۆرا ئەوان بەرهەمان كو ژ مرن و ژ ناڤچوونێ بهێنە رزگاركرن. دەربارەی پەيوەنديا دناڤبەرا ئەدەب و رۆژنامەگەريدا نڤيسەر و رۆژنامەڤانێ سوری(اسماعيل مروه) دبێژيت: ((گرنگ نينە كا پەيوەنديا دناڤبەرا ئەواندا ژ چ دەستپێكرييە، هەر ئێك ژ ئەوان پەيڤ و كريار و بوچوونن، بەلێ نڤيسينێن من د مەيدانا چيرۆك و رەخنێدا دەستپێكرييە و حەزا من بۆ رۆژنامەگەريێ بوو، بەلێ ئەز دشێم وێرەكيێ ب دەمە خۆ و بێژم حەزا من ب تنێ بۆ بەرنياسيێ بوو، بەلێ د جيهانا ئەدەبيدا ئەز خشيامە دناڤ رۆژنامەگەرييێدا)) (بسام جميدة www.omandaily.com). واتە پەيوەندييەكا ب هێز دناڤبەرا رۆژنامەگەريێ و ئەدەبياتاندا يا هەی، ب تايبەت ئەوان ژانرێن كورت وەكی كورتيلە چيرۆكێ كو پتر دەلیڤەیا بەلاڤكرنێ هەبوويە د بەرپەرێن رۆژناماندا، چونكی كورتييا قەبارەی هاريكار بوويە بۆ ئەڤێ چەندێ.

دەربارەی ئەڤێ چەندێ (فؤاد قنديل،2002، 39) دبێژيت: (كورتيلە چيرۆك جۆرەكێ ئەدەبی يێ بەربەلاڤە ل دوماهييا چارێكا ئەڤی چەرخی پەيدابوويە ژبۆ پركرنا ئەوان ڤالاتييان بوو ئەوێن ل گۆڤار و رۆژناماندا هەين) ئانكو قەبارێ ئەوان يێ كورتە و ئەو ڤالاتيێن د لاپەرێن رۆژناماندا هەين پێ دهاتنە پركرن.

هەر دەربارەی ڕۆژنامەگەرییێ كو ڕێكخۆشكەر بوویە بۆ پەیدابوونا كورتیلە چیرۆكێ ڕەخنەگر(گراد الكبیسی) دبێژیت: ((كورتیلە چیرۆك دیاردەكا نوی و ساڤایە هێدی هێدی یا پەیدابووی، بەلێ دەما د ڕۆژنامەیاندا هاتییە بەلاڤكرن پتر بۆ ئەگەرێ ئەوێ چەندێ كو بەلاڤ ببیت))(امتنان عثمان الصمادی،2007، 144). واتە ل دویڤ ئەڤێ بوچوونێ دیاردبیت كو كورتیلە چیرۆك د هەمبێزا ڕۆژنامەگەرییێدا پەیدابوویە و گەشەكرییە.

ڕۆژنامەگەریا كوردی ژی شیایە خۆ ل بەرهەمێ ئەدەبی بكەتە خودان و هەر دگەل دەركەڤتنا ئێكەم ڕۆژناما كوردی بناڤێ (كوردستان ل سالا 1898)گرنگی ب بابەتێن ئەدەبی هاتە دان. (دەركەڤتنا ئەڤێ ڕۆژنامەیێ هلبوونا چریسكا ئێكێ یا شورەشا ڕەوشەنبیرییا كوردی بوو ل كوردستانێ و بزاڤا ئەدەبی و ڕەوشەنبیرییا كوردی خورت و بەرفرەهتر لێ كر)(درباس مستەفا سلێمان،2012،273 _ 275). هەروەسا چەندین ڕۆژنامە و گوڤارێن كوردی ڕۆلەكێ باش هەبوویە د بەلاڤكرنا پەخشان و ژانرێن كورت ((دەركەوتنی ڕۆژنامە و گۆڤار و چاپەمەنی و بڵاوكردنەوەی پەخشان و كورتە نووسراوی تر تیایاندا، وەكو ڕۆژنامە و گۆڤارەكانی ڕۆژی كورد(1913) و تێگەیشتنی ڕاستی(1918) پێشكەوتن(1920 – 1922) و ڕۆژنامەی ژیان(1925)... هتد، بێجگە لە ڕۆژنامە و گوڤاری توركی و عەرەبی سەرەتای سەدەی بیستەم لە عێراقدا))(هیمداد حسێن، 2007، 98). هەروەسا گوڤارا(هاوار) ڕۆلەكێ باش هەبوو د بەلاڤكرنا ئەڤان ژانرێن نوی یێن چیرۆكێ. ژ لایێ نڤیسەرێن خودان شیانڤە وەكی(قەدری جان، كامەران عالی بەدرخان، جەلادەت بەدرخان)ڤە چەندین كورتیلە چیرۆك د هژمارێن ئەوێدا هاتنە بەلاڤكرن. هەروەسا د ئەڤی سەردەمێ هەڤچەرخ ژیدا چەندین گوڤاران ڕول هەبوویە د بەلاڤكرنا ئەڤی ژانرێ نویدا و خۆ لێكریە خودان وەكی گوڤارێن(پەیڤ، ڕامان...هتد). ئەم دشێین بێژین ڕۆژنامەگەری سەرچاوەكێ گرنگە بۆ بەلاڤكرنا ئەڤان چیرۆكان، شیایە كورتیلە چیرۆكێ وەكو ژانرەكێ سەربەخۆ بدەتە دیاركرن.

2- وەرگێران:

وەرگێران ئەو پرا گەهاندنێیە ئەوا كەلتوور و ڕەوشنەبیرییەتا گەلان پێكڤە گرێددەت. ئەو گوما ئاڤا پاقژە، ئەو شەپۆلا ب هێزە ئەوا نەهێلیت ئەو گومە مەند و گەنی ببیت، بەلكو بەردەوام نوی دبیت. هندەك دژایەتییا وەرگێرانێ دكەن كو هەولەكا بیانی و داگیركرنەكا ڕەوشەنبیرییە، بەلێ دگەل ئەڤێ چەندێ ژی قەنجییا وەرگێرانێ بۆ پێشڤەبرنا ملەتان گەلەكە و شیایە ملەتا بگەهینیتە دەرازینكا نویخازییێ و كەس نەشێت نەوەییا ئەڤێ چەندێ بكەت، مێژوویێ ئەڤ چەندە سەلماندییە كو گەشەكرنا بزاڤا وەرگێرانێ و شارستانییەت مل ب ملێ ئێك بوویە، هەر ژ كەڤندا شارستانییەتا یونانی پەنا برییە بەر شارستانییەتا ڕافیدەین و فیرعەونییا و

شارستانییەتا ڕۆمانی و یونانی تێکەل بووینە و شارستانیەتا ئەورۆپی ب گشتی دگەل یا عەرەبی ل هەڤ هاتییە، دگەل دەستپێکا سەردەمێ نویکرنێ د شارستانییەتا عەرەبیدا گەشەکرنەکا مەزن کەڤتییە بزاڤا وەرگێرانێ و بەرهەمەکێ باش و بەرچاڤ د ئەدەب و کەلتوور و هزرێدا هەبوو. هەروەکو دیار چ ژڤان شارستانییەتا خۆ چارچۆڤەنەکریە کو بێژیت من پێدڤی ب چ ڕەوشەنبیری و کەلتوورێن دیتر نینە چ ژ ئەگەرێ دینی، سیاسی، جوگرافی یان نەژادی بیت(فچیلە مادی،2012، 45). وەرگێران دبیتە فاکتەرەکێ گرنگ بۆ نڤیسەران کو ب رێکا ئەوێ شارەزای تەکنیکێن هونەری و ئەدەبێ ئێك و دوو بن ((وەرگێران هەمیشە هۆی بلاوبونەوەی ئەدەبییەکان بووە))(سروة طاهر علی،2015، 44). هەروەسا گەلەك ژ نڤیسەرێن عەرەب مفا ژ وەرگێرانێ وەرگرتییە ژبۆ نڤیسن و بەلاڤکرنا ئەڤان چیرۆکان ب تایبەت ئەوێن زمانێ بیانی دزانی هەولدا بەرهەمێن ئەوان وەرگێرانە سەر زمانێ خۆ دا پتر مفای ژێ وەربگرن ژ ئەوان ژی نڤیسەرێ مسری(عباس محمود العقاد) چەندین کورتیلە چیرۆك د ئەدەبێ ئەمریکیدا وەرگێراینە سەر زمانێ عەرەبی، ئەڤان چیرۆکان کاریگەرییەکا مەزن ل سەر پێشڤەبرنا ئەڤی ژانری د ئەدەبێ مسریدا هەبوو ب تایبەت کورتیلە چیرۆکێن (واشنطون ارفنج) وکورتیلە چیرۆکا ئەوی (ریب فان وینکل) و هەردوو کورتیلە چیرۆکێن (ئەدگار ئالان پو) لژێر ناڤێ (الخطاب المفقود و باطية النبيذ الشرشي(الامنتيلاد) و کورتیلە چیرۆکا(الضفدعة النطاطة المشهورة) ئەڤان کورتیلە چیرۆکا کارتێکرن ل سەر نڤیسینێن عەقادی کربوو(عباس محمود العقاد ،2012، 20 _ 57). هەروەسا وەرگێرانا بەرهەمێ ناتالی ساروتێ(هەلچوون)ژ لایێ (فتحی العشری) ل سالا 1971 کو ژ (24) کورتیلە چیرۆکان پێکدهات.

نڤیسەرێن کورد ژی وەکی هەمی نڤیسەرێن بیانی مفا ژ وەرگێرانێ وەرگرتییە و چەندین جۆرێن ئەدەبی واتە وەرگێرانا ئەڤان ژانرێن نوی و کورت بوونە رێخۆشکەر بو نڤیسەرێن کورد کو پتر رێك ل بەر ئەوان ڤەبیت شارەزا و ئاشنایی ئەوان ژانرێن نوی بین ب رێك و تەکنیکێن دروست. ب رێکا وەرگێرانێ چیرۆکێ پێنگاڤەکا باشتر هاڤێت ب تایبەت ئەو چیرۆکێن ب زمانێن ئەورووپی و عەرەبی هاتینە وەرگێران. ئانکو وەرگێران هاریکار و پالدەرەکێ باش بوو کو خواندەڤانێن ئەڤان جۆرێن ئەدەبی پەیدا بین.

بۆ جارا ئێکێ ((لە سالی 1920- 1922 دا و لە یەکەم زنجیرەی وەرگێرانی بۆ زمانی کوردی لە زمانی ئنگلیزیەوە لە لایەن(میجەرسۆن)ەوە دەردەکەوێت، ئەویش بریتییە لە چەند ڕۆمان و چیرۆکێکی (ئەلکسەندەر دۆماس) و گەشتەکەی (مستەر ڕیچ) و چیرۆکێکی تر. میجەرسۆن بە پێچەوانەی نووسەرە کوردەکانەوە کلتووری ئەورووپی هەبوو، لە هێز و ڕۆلی تەرجەمە باشتر تێدەگەیشت، هەروەها لە بایەخی ڕۆمان و چیرۆك ئاگادار بوو، دەیزانی کەم و کورتییەك لە مەیدانی ئەدەبی کوردیدا هەیە))(فەرهاد

پیبربال،45). ئەڤەژی بوویە پالدەرەكێ باش بۆ نڤیسەرێن كورد كو شارەزای تەكنیك و شیوازێ نڤیسینا چیرۆكان بن.

وەرگێران فاكتەرەكە بۆ جیهانیبوونا بەرهەمێن ئەدەبی. ئەڤ جۆرە چیرۆكە د وەرگێرانا ئەدەبیدا ژدایكبووینە. گوڤارا گەلاڤێژ رۆلەكێ دیار و بەرچاڤ د وەرگێرانا ژانرێن نوی یێن ئەوروپیدا بۆ زمانێ كوردی هەبوو((گەلاوێژ بۆ ئەوەی رۆشنبیری ئەوروپا بگەیەنێ بە میللەتمان هەمیشە ئەی ووت" وەرگێران پەسەند ئەكەین بەسەر نووسینا" ئەمە درووشمی بوو))(شوكریە رەسول،1989، 252).ل دوماهییێ بۆ مە دیاردبیت كو وەرگێران باشترین رێكە بۆ نیاسینا ئەڤان ژانرێن نوی یێن جیهانی وەكی كورتیلە چیرۆكێ.

3- تەكنۆلۆجیا و جیهانیبوون:

دگەل پیشكەفتنا شورەشا زانست و زانینێن نوی، هەلبەت ب پشتبەستن ب تەكنۆلۆجیاییێ گوهرینێن مەزن كەفتنە ژینگەها مرۆڤایەتیێ و هزرا مرۆڤان ب تایبەی ئەڤ پێشكەفتنە كودەتایەكا مەزنە د جیهانا ئەڤرۆدا. ئەڤ پێشكەفتنە بوونە هێما وسیمبولەك بۆ شێوازێن ژیانێ یێن نوی و ئەڤان شورەشێن بلەز بەرهەمێن مەزن پەیداكرن، بوونە ئەگەرێ پێكهینانا بها و حەزێن هونەری. جیهانیبوونا ئەدەبی ژی رۆلەكێ بەرچاڤ هەبوویە د پێشئێخستن و پەیداكرنا ژانرێن نوی یێن ئەدەبیدا ((جیهانیبوون بنەمایەكێ سەركییە بۆ پێشكەفتنا ئەدەبییاتان، فاكتەرەكێ سەرەكی و پێدڤییە بۆ ئەدەبەكی كو چەند بەهر د پێشكەفتنێدا هەبیت، دبیت كارتێكرنا وێ هندەك جۆرێن نوی یێن ئەدەبی پەیدا بكەت، دبیت ژی هندەك سیمایێن ئەدەبی بگوهریت))(فضيلة مادي، 30،2012). ئانكو ئەدەبێ هەر میللەتەكی چەندێ پێشكەفتی بیت دێ هەر مفای ژ جیهانیبوونێ بینیت، دی پتر ئەوی ئەدەبی پێشڤەبەت یان گوهرینان تێدا پەیداكەت. ئەڤرو چ سنور نەشێن بەرامبەری زانست و رەوشەنبیری و داهێنانێ ب راوەستن، ب تایبەت پشتی بەلاڤبوونا تورا ئەنترنێتێ ل هەمی پارچێن جیهانێ، ئەڤێ بەلاڤبوونێ ژی جیهان وەكی گوندەكێ بچیك لێ كرییە.

تەكنۆلۆجییا ب ئەڤی شێوەی هاتییە پێناسەكرن ((هەولێكی رێكخراوە بەمەبەستی بەكارهێنانی ئاكامەكانی توێژینەوەی زانستی لە پەرەپێدانی شێوازەكانی جێبەجێكردنی كارە بەرهەمهێنەرەكان ، ئەوەش بریتییە لە خزمەتگوزاری و چالاكییە كارگێری و رێكخراوەیی كۆمەلایەتییەكان، بەمەبەستی گەیشتن بە شێوازی نوێ كە چاوەروانی ئەوەی لێدەكرێ سوودی زیاتر بۆ كۆمەلگە هەبێ))(محەمەد عەبدوللا كەلاری، 2010، 100). تەكنۆلۆجیا هاریكار بوویە بۆ گەلەك بلندگۆیێن بەلاڤكرنا ئەلیكترونی، ژ ئەوان ژی تورێن جڤاكی، ئەو مالپەرێن گرنگییێ ب رەوشەنبیرییێ ددەن، بۆ نڤیسەران بوویە هاریكار و رێخۆشكەرەك كو بەرهەمێن خۆ تێدا بەلاڤەبكەن ب تایبەت بۆ ئەوان یێن ژ نوی دەست ب نڤیسینێ كرین. (گەلەك ژ نڤیسەران دویری

خەلكی بوون، دیاربوونا ئەوان وەكی پاپۆرەكێ بوو د ئەوێ دەریاییێدا، بتنێ ل هەلكەفتان وەرگری یان خواندەڤانی ددیتن، لێ پێلێن تەكنۆلۆجیایی پالدان و دگەل خۆ ژ كنارێن دەریای دویرئێخستن و بەردەوامبوون ل سەر چوونێ، هەركەسێ سیاری ئەوێ پاپۆرێ نەبیت دێ یێ ڤەقەتیای بیت ژ نویخوازییێ)(حسام معروف،www.arab48.com). ئانكو تەكنۆلۆجیا هاریكاربوویە بۆ نڤیسەران پتری ئاشنایی ژانرێن نوی یێن جیهانی ببن و دگەل پێشكەڤتنا ئەوێ بگونجن. كورتیلە چیرۆك ژی ئێك ژ ئەوان ژانرێن نوییە كو ب قەبارێ خۆ یێ بچوویك دشێت دەربرینێ ژ هەلویستەكێ ژیانێ بكەت و جهێ خۆ دناڤ مالپەر و ڕۆژنامێن ئەلكترۆنیدا بگریت و خواندەڤانان لدور خۆ كومبكەت. ل دوماهیێ بۆ مە دیاردبیت لەزاتیا سەردەمی و پێشكەفتنێن تەكنۆلۆجیا ژانرێن نوی یێن ئەدەبی دادهێنن.

4- مێژوویا سەرهلدانا كورتیلە چیرۆكێ:

چیرۆك هونەرەكە ژ ئەوان هونەرێن جوان یێن شیای جهێ خۆ دناڤ ژانرێن ئەدەبیدا بگریت، ئەو خودیكە ئەوا دەربرینێ ژ هەمی ڕەوش و كاودانێن جڤاك تێدا دبۆریت دكەت. ئەڤ جۆرێ هونەری هەر ژ كەڤندا د ژیانێدا هەبوویە، چیرۆك هونەرەكێ نێزیكی ژیانییە، ژیانا مرۆڤان ژی چیرۆكەكە، دەم ئەوێ چیرۆكێ دنڤیسیت. لەورا هەر ڕویدانەكا ل دەوروبەری مرۆڤی ڕویددەت مرۆڤ حەز دكەت چاوانیا ئەڤان ڕویدانا بزانیت، ئەڤجا چ ئەڤ ڕویدانە مرن، خۆشی، نەخۆشی، دیاردێن سروشتی،... هتد بن، یان ژی هەر تشتێ د ژیانا ئەویدا ڕویددەت ڤەگێریت. دەبارەی ئەڤێ چەندێ (روسن هولد) دبێژیت: ((چیرۆك سیستەمكرن و پێكڤە گرێدانا ئەزمونێن مە یێن ڕۆژانە دكەت و ڕێكێ ددەت ل سەر گرنگییێ كاربكەین. ئەڤجا چیرۆك ئالاڤێ ڕێكخستنا ئەزمونێن مەیە و ڕێكا هزركرنێیە(هزركرن د وان ئەزموناندا) و ب ئاوایەكێ باشتر ئەم د ئەزمونێن خۆ دگەهین. چیرۆكا هەرسێ پاشایان بۆ مە دیاردكەت كو چیرۆك مرۆڤان جودادكەت ژ بونەوەرێن دی و سروشتێ ژیانێ بخۆ چیرۆكە))(17- Short,Kathy,G.2012.9).

كورتیلە چیرۆك جۆرەكێ نوی یێ ئەدەبییە، گرێدایی ب هونەرێ چیرۆكێڤەیە، ژ ئەنجامێ هندەك هۆكار و پێشكەفتنان وەكو پێدڤییەكا شارستانی و بلەز ل نیڤا ئێكێ سەدێ بیستێ بۆ جارا ئێكێ ل سەر دەستێ نڤیسەرا فەرەنسی (ناتالی ساروت)ێ پەیدابوویە، ناڤبرییێ((ل سالا (1938)ێ بەرهەمەك بناڤێ(هەلچوون Tropismes) بەلاڤكرن و تێدا شیا گەلەك تشتان د قالبەكێ كورتدا وێنە بكەت.

هەر چەندە كو پێلا ڕۆمانا نوی دگەل سەرهلدنا ئێكەم كارێ ناتالی ساروت ل سالا 1938 دەستپێكرییە كو ئەو ژی كوما چیرۆكا (ناتالی ساروت)ێ یێن كورتیلە چیرۆكێ بوو، ب ناڤێ (هەلچوون)، بەلێ یا دروست 1952 دەستپێكا ڕاستەقینەیا ئەڤی ژانریە، چونكو د ئەڤێ سالێدا سەد هزار دانە ژ ئەوان كورتیلان هاتنە فرۆتن و ژ

ئەوێ ژی سیزدە کار بۆ زمانێن جودا هاتنە وەرگێران. بەرهەمێ ئەوێ یێ ب ناڤێ (هەلچوون) پەیڤەکە د زمانێن نەیێن لاتینیدا چ وەرگێران و ڕاڤەکرن بۆ نینن نە د (فەرهەنگا ئەکادیمیا فەرنسی)ژیدا. هەرچەندە فەرهەنگا (ئوکسفورد) سالا(1899) بزاڤ کرییە ڕاڤەکرنەکێ بدەتێ کو ئەو ژی پەیڤا(هەلچوون) ساخلەتەکا بایلوجییە مەبەست پێ ئەو لڤینە ئەڤا ژ ئەنجامێ ئازراندنەکا ژ دەرڤە پەیدا دبیت. بەلێ پشتی هاتییە وەرگێران بۆ زمانێن بیانی ناڤێ کورتیلە چیرۆکێ بۆ هاتە بکارهینان. پشتی دەرکەفتنا ئەڤی ژانری پتر گرنگی ب تەکنیك و شێواز و ناڤەروکێ هاتە دان(ناتالی ساروت، 1971، 12 _ 13).

ئەڤێ نڤیسەرێ ئێکەم هەلچوونێن خۆ دناڤبەرا سالێن (1932 – 1933)نڤیسینە و ئێکەم چیرۆکا ئەوێ چیرۆکا (ژمارە دوو)بوو، یا دووێ (ژمارە نەھ) بوو، پەرتوکا ئێکێ ل سالا (1938)دەرکەفت و نوزدە چیرۆك ب خۆڤە گرت بوون. هەمی وەشانان ڕەتکر ئەڤی بەرهەمی بەلاڤ بکەن ل پێشیا هەمیان(جالیمار)ێ، ئەوا ل دەستپێکێ ڕەتکری ڕۆمانێن دەستپێکێ یێن ساروتێ بەلاڤ بکەتن ئەوا بناڤێ(صورة مجهول)، جارەکا دی لێڤە بووی و ڕۆمان بەلاڤکری، پشتێ ئەڤێ چەندێ هەمی کار و بەرهەمێن ساروتێ بەلاڤکرن.چاپەکا نوی یا بەرهەمێ(هەلچوون) ل سالا (1957) دەرکەفت هەژدە چیرۆك تێدا بوون پاشی شەش چیرۆکێن دی لێ زێدەکرن و ب ئەڤی ڕەنگی ڕێزبەندیا وان دانا ژ ژمارە (1) هەتا(24) و ساروتێ ناڤێ ئەوان کربوو (هەلچوون 1) و (هەلچوون 2) و ئەڤە هەمی ژی کورتیلە چیرۆکن و درێژاهیا ئەوانا ژ سێ بەرپەران نابوریت و پتریا ئەوان د بەرپەرەك یان دوویاندا بوون. ئەڤ بەرهەمەل سالا(1959) بۆ زمانێ ئەلمانی، ئیتالی و دانیمارکی، سالا (1960) بۆ زمانێ نەرویجی، (1964) بۆ زمانێ ئنگلیزی، هولەندی هاتییە وەرگێران(ناتالی ساروت، 1971، 29).

پشتی ئاشنابونا خاندەڤانان ب ئەڤی جۆرێ نوییێ ئەدەبی و زێدەبونا لایەنگرێن ئەوێ ئەڤ جۆرێ ئەدەبی د ئەوی دەمیدا توشی هندەك ئاریشان بوو، وەکو ((ئێك: زێدەبوونا ژمارا نڤیسەرێن ئەڤی جۆری.دوو: خوێندەڤان بەری ڕەخنەگران ڕوی بروی ئەڤی بەرهەمێ ئالوز بوون بێی هاریکاری و ڕاڤەرکرن د ئەنجامدا باوەریەکا تەماما ئەڤی ئاراستەییێ نوی لدەڤ پەیدا نەبوو، بۆ ئەگەرێ ڕەتکرنا ئەوێ))(ناتالی ساروت،1971، 13). بێگومان هەر جۆرەکێ نوییێ ئەدەبی ل دەستپێکا پەیدابونا خودا توشی ئاریشا ڕەتکرنێ دبیت ژ لایێ ڕەخنەگرانڤە,یان دێ هێرشێ کەنە سەر، یان دێ ڕەتکەن، چونکو جودایە ژ بەرهەمێن بەری خۆ. ل دوماهیکێ بۆ مە دیار بوو سەرهلدان و ژدایکبونا کورتیلە چیرۆکێ د ئەدەبیاتا جیهانیدا بۆ بەرهەمێ ناتالییێ(هەلچوون) دزڤریت.

نڤیسەرێن عەرەب و ب تایبەت نڤیسەرێن عیراقی د سالێن پێنجی و شێستاندا ئاشنای ئەڤی هونەرێ چیرۆکێ بوون، چیرۆکێن وان بنەماییێن

كورتیله چیرۆكێ تێدابوون. بەلێ ئەو نڤیسەرێن چیرۆك دنڤیسین ل ژێر كاریگەریا ئەوان پەرتوكێن وەرگێرایی یێن (ئالان روب گری) دنڤیسین، كو بناڤێ (ڕۆمانا نوی) و چیرۆكا (شەپۆلەكان) یا (فرجینا وولف) بوو. وەكی چیرۆكنڤیس (عبدالرحمن مجيد الربيعی) و (خالد الحبيب الراوی) ((تا لە سالّی 1970 دا كۆمەلّێك كورتیلە چیرۆكی (خالد حبیب الراوی) لە ژێر ناو نیشانی (القناع) دا كە بە هەمان زمانی سالّانی شەستەكان بلّاوكرابوونەوە عەرەبەكان و خوێنەران بە زمانی عەرەبی كە كوردیش دەگرێتەوە ئەم نووسەرە لە لای زۆربەی نووسەرانی عیراقی و عەرەبی بە نووسەرێكی لێهاتوویی بە توانا لە قەلّەم ددەرێت، بەلام كۆمەلّەكەی تری بە ناو نیشانی (العیون) كە لە سالّی 1977 دا بلّاوكرایەوە ئەوە دەسەلمێنێ كە نووسەر (خالد حبیب الراوی) پێشەنگی نووسەرانی كورتیلە چیرۆك بووە لە عیراقدا.))(ئازاد محەمەد سەعید، 2013، 48). د سالێن حەفتێیاندا تارادەكا باش كورتیلە چیرۆك ژ لایێ چیرۆكنڤیسانڤە هاتە نڤیسین، بەلێ سالێن هەشتێیان پتر پێشكەفتن بخۆڤە دیت و سالێن نوتان پتر شیان داهێنانێ د ئەڤێ جۆرێ چیرۆكێدا بكەن و دگەل ڕاهاتن، و چەندین چیرۆكنڤیسان خۆ ل ئەڤی جورێ نوی یێ چیرۆكێ كرە خۆدان.

د ئەدەبیتا كوردی ژێدا نڤیسەرێن كورد مفا ژ فۆلكلۆری وەرگرتییە، فۆلكلۆر كرییە ژێدەر بۆ بەرهەمێن خۆ ب تایبەت ژانرێ چیرۆكێ. ((فۆلكلۆری كوردی گرنگترین و كۆنترین سەرچاوەی چیرۆكی كوردیە))(حسن جاف،1985، 19).واتە كەڤنترین ژێدەرێ چیرۆكا كوردی ل سەر هاتییە ئاڤاكرن فۆلكلۆر بوویە.چیرۆكا كوردی وەكی چیرۆكێن هەمی گەلێن جیهانێ مێژووەكا دێرین یا هەی، ڕە و ڕیشالێن ئەوێ بۆ چیرۆكێن فۆلكلۆر و ئەفسانێن كەڤن ڤەدگەریت. واتە فۆلكلورێ كوردی یێ پرە ژ چیرۆك و چیڤانۆك و سەرهاتییان. ((فۆلكلۆر شتێكی پیرۆزە و كانگای ڕاستەقینەی ئەدەبی هەموو نەتەوەكانە، ئیمەش لەو دیدەوە بۆ فۆلكلۆر، زێدەڕۆیی لەسەر پیرۆزییەكەی ناكەین و خۆشمان ناخەینە نێو شوێن ئەو چالّەی، كە بۆتە پەرستگایەك بۆ كۆنەپەرستان، لە بەرامبەریشدا بۆ خۆمان پەسەند نازانین، كە لەنێو ئەو پەڕی گەردەلوولی كۆسمپۆلیتیدا فۆلكلۆر و سوودەكان و پێشكەوتنەكانی فەرامۆش بكەین))(عزالدين مصطفى رسول، 2006، 141). هندەك ژ ئەوان چیرۆكان ب قەبارەكێ كورت هاتینە نڤیسین و چەند چركەیەكان دهێتە ڤەگێران. ئەڤەژی بۆمە دیاردكەت چیرۆكێن كورت هەر دكەڤندا د ناڤ فۆلكلۆرێ كوردیدا هەبووینە، ئەڤ جۆرە چیرۆكە ژی بۆ مەدیاردكەن نڤیسەرێن چیرۆكێ نەشیاینە خۆ ژ فۆلكلۆری دویربكەن چ ڕاستەوخۆ یان نەراستەوخۆ كەفتنە بن كارتێكرنا فۆلكلۆری.

هەروەسا كارتێكرنا چیرۆكا ئەورووپی كاریگەریەكا دیار ل سەر نڤیسەر و كورد هەبوویە((چیرۆك هونەرێكی ئەورووپاییەوە

پێویستی ژیان وای کردووە وەکو ڕووخسارێکی هونەری لە ناو هەموو نەتەوەکانی جیهانیدا بڵاوببێتەوە))(**حسەین عارف**، 2011). ئەڤجا چ ب ڕێکا وەرگێرانێ یان ڕاستەوخۆ ب ڕێکا ئەوان نڤیسەرێن یێن زمانێ بیانی دزانی. بەلێ سەبارەت کورتیلە چیرۆك وەکو ژانرەکێ نوی پتر ب بنەمایێن کورتیلە چیرۆکا بیانی کاریگەر بوویە.

پشتی سەرهلدانا"1991"ل باشورێ کوردستانێ کارتێکرنەکا مەزن ب سەر هەمی فاکتەرێن ژیانێدا هاتە خارێ و چەندین گوهرین پەیدابوون، ب هەمی گوهرینێن سیاسی، جڤاکی، کەلتووری، ئەدەبیڤە. ئەدەبیات ژی ئێك ژ ئەوان بو گوهرین ب سەردا هاتی، ڕۆژنامە و گوڤارێن ب زمانێ کوردی د هاتنە بەلاڤکرن ژمارا ئەوان زێدەتر لێهات، چاپخانێن کوردی هاتنە دامەزراندن. ئەڤەژی بوونە ڕێخوشکەر بۆ پێشڤەبرنا ئەدەبیاتان، هەروەسا بوونە ئەگەر پتر گرنگی ب جۆرێن چیرۆکان بهێتە دان. ب هاریکارییا وەرگێرانا ئەوان چیرۆکێن ب زمانێ بیانی بۆ سەر زمانێ کوردی هاتینە وەرگێران، بزاڤ و پێکول هاتنە کرن کو بنەمایێن چیرۆکا نوی بهێنە جێبەجێ کرن. چەندین ژانرێن نوی یێن چیرۆکێ هاتنە هەبوونێ. چەندین کورتیلە چیرۆك ب زمانێ عەرەبی هاتنە وەرگێران بۆ سەر زمانێ کوردی ئەڤە ژی بوونە ڕێکخۆشکەر چیرۆکنڤیسێ کورد پتر ئاشنایی ئەڤی جۆرێ چیرۆکێ بیت و داهێنانێ تێدا بکەت. ب تایبەت ل ڤان سالێن دوماهییێ دەستەیەکا باش یا چیرۆکنڤیسان ل دەڤەرا بادینان پەیدابووینە، کو ژانرێن نوی یێن چیرۆکێن کورت بنڤیسن کو کورتیلە چیرۆك ژی ئێك ژئەوان بوویە یا گرنگی پێ هاتییە دان ژ لایێ چیرۆکنڤیسانڤە، چیرۆکنڤیس شیان بنە خودان دەستەکێ بالا د نڤیسینا کورتیلە چیروکێدا، هەروەسا شیاینە تا ڕادەکی تایبەتمەندی و بنەمایێن ئەوێ د کورتیلە چیرۆکێن خۆدا بکاربینن.

پشکا دووێ

تایبەتمەندییێن کورتیلە چیرۆکێ د کومەلا کورتیلە چیرۆکێن (ڕۆژەکا گەرم) یا سەگڤان خەلیل هیدایەتیدا:

هەر جۆرەکێ ئەدەبی خودان بنەما و تایبەتمەندییێن خۆیە کو ب ڕێکا ئەڤان تایبەتمەندییان ژ جۆرێن دی یێن ئەدەبی دهێتە جوداکرن، کورتیلە چیرۆکێ ژی تایبەتمەندییێن خۆ هەنە. ئەڤ تایبەتمەندییە ژی ئەڤێن ل خوارێنە:

1- کورتی و قەبارێ بچوویك:

ئەڤە ئێك ژ گرنگترین تایبەتمەندییێن ئەوێ یە، گەلەك نڤیسەر و ڕەخنەگرێن ئەوێ هژمارا پەیڤێن ئەوێ دناڤبەرا(500 هەتا 1500) پەیڤاندا دەسنیشان دکەن(فن کتابە الاقصوصە،7،1987). بۆ نموونە کورتیلە چیرۆکا:

کاریکاتیر

مینا تاووسی ل سەر تەختێ دەستهەلاتێ رونیشتی بوو.. خویا بوو کو یێ دلنیا و بێ خەمە... ب دو کێلبێن خوینەلۆ ڤە ژ بۆ چاڤکێن کامیرێن وێنەگرتنێ دگرنژی... دەستەکێ خۆ بو

پێش ڤە درێژ کر... وێنێ خەنجەرەکا خوین ژێ دپەشت ل سەر زەندێ وی دەقدای بوو... قەتتارەکا مەزن د دەست دا بوو...ل خوارێ و ل سەر ئەردی، و ل ژێر دەڤێ قەتارێ یێ تەنگ دەڤەکێ بەش کری د سەرێ مرۆڤەکێ لاواز و چاڤ نقاندی دا... پێچ پیچە مەزن دبوو هەتا کو بوویە پەقیشکەکا مەزن... دەملدەست و پێش بگەهتێ پەقی، و ترانێن خۆ ب ئەوی دەڤێ بەش و ئەوێ چاڤەرێیا بێ واتا کر..!(سەگڤان خەلیل هیدایەت، 2014، 90).

2- گەلالەیا سادە:

ئەو گەلالەیە ئەوا ژ دەستپێکێ هەتا دوماهیکێ ژ ئێك ڕویدان پێك دهێت. گەلالەیا ئەڤان چیرۆکان بەرۆڤاژی ڕۆمان و کورتە چیرۆکێیە ژ بەر کورتییا قەبارەی ئەو دەرفەتە نینە دا گەلالە خۆ نیشان بدەت ئەڤجا بەرفرەهی تێدا نینە و دەستپێك و دوماهیکا ئەوێ د نێزیکی ئێکن(جهاندوست سبز علیپور،1391، 165 _ 166).

بۆ نموونە کورتیلە چیرۆکا:

ڕێناس

کوڕەکێ پاك مینا پەتیکێن بەفرێ بوو، ب دو چاڤێن شین، و دێمەکێ گەنمی ڤە، حەز و خواستا وی ب تەنێ وێنەکرنا خەونان بوو د دەفتەرەکا بچووك دا، ئەو بوو جهێ شانازیا وی... چاخێ بوویە گەنج، دەست ژ خەونێن خۆ بەرنەدا مینا هنەکان... چاخێ هندە لوولوویێن تفەنگێن بەخت فرۆتی، ل پشت دیوارەکێ، ئەو ب یەك جاری بێ دەنگ کرین... پاشان و د ڕێورەسمەکێ هەژی دا، ڤێرا کەفتنە رێ، هەتا گەهاندینە جهێ نیشتنا وی یێ داویێ(سەگڤان خەلیل هیدایەت، 2014،55) .

د ئەڤێ کورتیلێدا نڤیسەری ل دەستپێکێ کەسایەتییا خۆ دایە نیاسین، و سالۆخدانەکا کورت دایێ. پاشان چوویە بەشێ سەرەکی یێ چیرۆکێ کورڕویدان و گرێ ڕویددەن و ل دوماهییا گرێ گەهشتیە ئەنجامەکێ و چارەنڤیسێ کەسایەتییا چیرۆکێ هاتییە دیاکرن. گریەکا سادە بوویە هند ڕویدان تێدا نینن گرێ ئالوز بەرفرەه بیت. واتە کورەکێ بچویك و خودان خەونێت مەزن هەتا مەزن بوی ژی دەست ژ خەونێت خۆ بەرنەدا و ل دوماهیکێ خەونێن ئەوی دگەل ئەوی بن ئاخ بوون. ئەڤە ژی وەسا دیار دبیت دەستپێك و دوماهیکێن ئەوێ گەلەك نێزیکی ئێکن.

3- سنوورداربوونا دەم و جهی:

دەم و جە یێ نەگورە و ڕویدان د دەمەکێ کورتدا ڕویددەن. ئەڤ سنوورداربوونە ژی دزڤریت بۆ کورتی و بچویکییا قەبارێ ئەوێ(فن کتابە الاقصوصە،1987،7). بۆ نموونە کورتیلە چیرۆکا:

دانوستاندن

پشتی جەنگەکا ناڤخۆ وەلات وێرانکری، و پشتی ب هزاران گەنج ب ئاگرێ وێ سۆتین، هەردو لایەنێن هەرك بڕیار دان بچنە ژێر بالێ ئاشتیێ، و ل سەر مێزا دانوستاندنان ڕوونن.. ئەوێن ب هەفتیان و مەهان ل پشت دەرگەهێن داخستی، و ل ژێر پەردا تارێکرنەکا مەبەست پێ

هەی درێژكرین..! ل اویێ ئەندامێن هەردو لایەنا ب گرنژین ڤە ژ هۆلا دانوستاندنان دەركەفتن، داكو سەر ئەنجامێن خۆ ژ بۆ دەزگەهێن ڕاگەهاندنێ بدەنە ئاشكراكرن...(سەگڤان خەلیل هیدایەت،2014، 131). د ئەڤێ كورتیلێدا دەم جهێن وێ د دەستنیشانكرینە و نڤیسەر بەحسا وی جهی كرییە یێ شەرێ ناڤخۆ لێ ڕویدای ئەوژی كورستانە، هەروەسا بەحسا وی شەری هەمییێ نەكرییە چاوابۆ و چاوا هاتییە ڕویدان و چەند مال وێرانكرن ل دویڤ خۆ هێلان بتنێ بەحسا وی دەمی كرییە دەما هەردو لایەن گەهشتینە ڕێكەفتنێ و دا ل هولا دانوستاندن دەركەڤن و ئەنجامام ڕاگەهینن. واتە دەم و جه سنووردار كرینە.

4- ڕیالیستی بوون:

ژبەر بچووكییا قەبارێ ئەڤان چیرۆكان، دەلیڤەیا زێدەروویێ و چوونا د ناڤ خەیالێدا نینە، ژبەر هندێ ئەڤ چیرۆكە د ڕیالیستینە(جهاندوست سبز علیپور،1391، 165 _ 166). هەروەسا د كومەلا كورت و كورتیلە چیرۆكێن(ڕۆژەكا گەرم)دا یێن(سەگڤان خەلیلی) ژیدا پتریا ئەوان د ڕیالیستینە. بۆ نموونە كورتیلە چیرۆكا:

ژبیركرن!

پۆلیسان خڕ سەگێن خۆ ل پەی كەڤنە دزەكێ بەردان، ئەوێ ب هەردو لنگان ڕەڤی، و بەریكانێ ل گەلە بای كری... ئەو سەگێن دڕندە مانە ب دووڤ ڤە، ژ ڤێ كولانێ بۆ یا دی، و ژ ڤێ جادێ بۆ یا دی، بۆ ماوێ سێ شەڤ و سێ ڕۆژان بێی كو ئەو بكەڤنە بەر پەنجێن وان... پشتی چەندین سالان، دەنگ و باسێن دزیێن وی ل دیوانان نەمان. و ئەو سەگێن ب ڕۆژان ل پەی وی بەزین مرن. خەلكی ژی ژبیركر..! لێ ئەو دزیكەرە ، ببوو بەرپرسەكێ پایەبەرز ل وەلاتەكێ جیهانا سیێ، و كارەكێ گرنگێ وی وەلاتی ب ڕێڤە دبر(سەگڤان خەلیل هیدایەت، 2014،150).

د ئەڤێ چیرۆكێدا وێنەیێ دروست یێ دورهێلێ نوكە جیهان هەمی تێدا دژین دایە دیاركرن، ئەڤ دورهێلە ئەوە یێ هەمی كەس بێ هیڤی و بێ ئومێد كری و پێ دنالن. ئەڤ كەسێن د دەستهەلاتێدا دهێنە هەلبژارتن پتریا ئەوان كەسێن دەستپاك و شەهرەزا نینن وەلاتان برێڤە دبن، خودان ڕابردوویەكی نەباش و مەترسینە ل سەر جڤاكی، واتە كەسێن نەهەژی بۆ جهێن هەژی.

5- ناڤونیشان:

ب شێوەكێ گشتی ناڤونیشان د ئەڤی ژانریدا یێ سەرنجراكێشە، گرنگییا خۆ هەیە، هەروەسا دبیتە ئەگەرێ زوی تێگەهشتنا خواندەڤانی بۆ ئەڤی دەقێ چیرۆكێ(ئازاد محەمەد سەعید،2013،16). ئەو كورتیلێن مە هەلبژارتی ژ كومەلا كورت و كورتیلە چیرۆكێن(ڕۆژەكا گەرم)گەلەك ژ وان خودان ناڤونیشانێن سەرنجراكێشن. بۆ نموونە كورتیلە چیرۆكا:

هەڤركی

ڕۆژەكێ ژمارەیەك ژ پەیڤێن ماقوول و خانەدان بەر بوونە هەڤ..! هەر یەكێ یێ دن تاوانبار ددیت، كو ناپاكی یێ ل زمانی كری، و یێ بێ

واتا مای! ل داویێ چوونە دیوانا مەزنترین فەرهەنگا زمانی، ل وێ دەرێ هەر یەك ژ وان لجەم واتایا خۆ ڕاوەستا... لێ ئەو پەیڤا ناڤێ وێ ڕاستی ئەڤ ئاخفتنە کر: هەڤالان، چ کێماسی لە ب خۆ نینن، لێ ئەم پەیڤ وەکو پەرۆك و جلانینن...کا چاوان دەرویش و سۆفی مە بکار دئینن، وسان ژی گونەهبار مە ب کاردئینن...!(سەگڤان خەلیل هیدایەت، 2014، 73).

ناڤو نیشانێ ئەڤێ کورتیلە چیرۆکێ خۆدان پەیامەك بوویە، و ب فۆرمەکێ هێمایی هاتییە نڤیسین، بەحسێ فەرهەنگا گشتییا زمانی دکەت دهەمی زمانان‌دا کو مرۆڤان دکەتە تەوەرێ سەرەکی بۆ بکارهینانا هەر پەیڤەکێ ل دۆخێ وێ یێ تایبەتدا و بکارهینانا پەیڤێن زمانی ژ لایێ مرۆڤان ژ هەر تەخ و رەگەز و جڤاکەکیڤە بیت. کەواتە ئەو مرۆڤن د ئەڤێ هەڤرکییێدا نەك زمان.

6- د کورتیلە چیرۆکێدا بتنێ ئێك کەس دهێتە پێشکێشکرن، ئەگەر پتر ژ کەسەکێ ژی تێدا هەبن، ژبۆ خزمەتا کەسایەتییا سەرەکینە(رێبەر حسێن عەبۆ،2015،31). بۆ نموونە کورتیلە چیرۆکا:

بێ دەنگی

نە ژ مێژ بوو پەیکەرێ یوسفیێ شەهید هاتیە دانان، و هێشتا کۆتر باش هی نە ببوون داننە سەر ملێن وی، و هێشتا تۆزێ باش نەخافتی بوو، چاخێ ل سپێدەکا زوو چاڤێن خۆ ڤەکرین، سیخ سیخا زنجیرێن ترۆمبیلێن زرێپۆش ئاراميا ئەو تێدا سمتن.. و ب بێ پاکی ڤە ل ژێر پێێن وی بۆرین... یوسڤی ب سەرسورمانی ڤە ل وان دنێری، و چ گومان ڤێ نەمان کو بازارێ وی یێ ددەستێ داگیرکەران دا... وەها هاتە پێش چڤان کو خۆپیشاندانەك یا بەرەف وی دهێت(سەکڤان خەلیل هیدایە،2014، 107). واتە کەسایەتییا یوسڤی ل دەستپێکا چیرۆکێ هەتا دوماهییێ ئەوە ڕویدانا چیرۆکێ ب رێڤە دبەت.

7- دوماهیکەکا چاڤەرینەکری:

ئێك ژ تایبەتمەندییێن هەرە دیار و سەرەکی د کورتیلە چیرۆکێدا دوماهیکەك چاڤەرێنەکری یا هەی(.فن کتابه الاقصوصه،1987،10). بۆ نموونە کورتیلە چیرۆکا:

کینە مەلەڤان

ڕۆژەکێ جڤاتا قازان تووشی شێل و بێلەیەکا مەزن بوو، پشتی لژنەکا سێ قولی ژ لەگلەگان هاتیە پێك ئینان ب مەبەستا ڤاڤارتنا بالندەیێن مەلەڤان ژ یێن نەمەلەڤان! وەها بالندە ڤەجەمیان... د ئەنجامدا بارا پتر ژ قازان وەکو بالندەیێن نەمەلەڤان هاتنە پۆلین کرن!... بێهنا قازان چك بوو.. لەوا کتەك ژ قازێن سەرگەرم دارژیانە سەر هەرسێ لەگلەگان و ڕاکێشانە نیڤا ئاڤێ... د هەمان دەم دا لاشێ هەرسێ لەگلەگان پیچ پیچە نقومی ئاڤێ دبوو بێی کو ئێك ژ وان ل هانا وان بێت(سەگڤان خەلیل هیدایەت، 2014،45 _ 46).

ڕویدانا دوماهییێ یا ئەڤێ چیرۆکێ ئەنجامەکێ چاڤەرێنەکری هەیە، ئەو لژنا پێکهاتی ژ لەگلەگان، لەگلەگە هەلبژارتن وەك مەلەڤان، ل

دوماهیێ لەگلەگە د ئاڤێدا خەندقین بێكو خۆ زرگاربكەن ب مەلەڤانیان سەرەرای هەلبژارتنا ئەوان ژ لایێ لژنا سێ قوولیيا لەگلەگانڤە. ئەڤجۆرە دوماهیكەكا چاڤەرێنەكری بوو بۆ خاندەڤانی، چونكو د ئەڤێ چیرۆكێدا دوو ڕویدانێن بەرۆڤاژی ئێك دروستببوون.

8- دەستپێكرن ب ڕویدانێ:

خالا سەرەكییا ئەڤی جۆرێ چیرۆكێ ژ جۆرێ دیيێن چیرۆكێ جودا دكەت، ئەوە كو دەستپێكا كورتیلێ ب ڕویدانێ دەستپێدكەت (ڕێبەر حسێن عەبۆ، 2015، 31). هەروەسا ئەڤ هەمی كورتیلە چیرۆكێن ل سەری ب ڕویدانێ دەستپێدكەن. بۆ نموونە كورتیلە چیرۆكا:

سێدارە

چاخێ لەیلا قاسم ب بەرگێن بووكێنیێ ڤە هەلباسكی دەپێ سێدارێ بووی، خۆ ژ بو مەرگی بەرهەڤ كر، بكوژێن وێ ژی ئامادەكاریا خۆ دكرن.. ژ نشكاڤە باهوڕەك توند ژ باكوری هات، دلێن وان لەرزاندن و كلاڤ و كاغەزێن وان تەڕا و بەڕا كرن، پاشان دێمێ وان دانە بەر زلەهان!.(سەگڤان خەلیل هیدایەت، 2014،61).

ئەگەر بەرێخۆدانێ بۆ ئەڤێ چیرۆكێ بكەین دێ بینین كو ئێكسەر ژ ڕویدانێ دەستپێكریە، چیرۆكنڤیس ڕاستەخۆ چوویە دناڤ ڕویدانێن چیرۆكێدا, ئەوژی ل دەمێ لەیلا قاسم ب دارێ سێدارێڤە هەلاویستی.

9- سنووردارێا ڕویدانان:

تایبەتمەندییەكا دی یا كورتیلە چیرۆكێ ئەوە كو ژبەر كورتییا قەبارێ ئەوێ گەلەك ڕویدان تێدا ناهێنە دیتن، پتریا جاران ئێك ڕویدانێ ب تنێ ب خۆڤە دگریت.(فن كتابه الاقصوصه،1987،7). نڤیسەری ب شێوەكێ دیار و بەرچاڤ ئەڤ تایبەتمەندییە د كورتیلێن خودا بكارهینایە. بۆنموونە كورتیلە چیرۆكا:

دیرۆك

چەند ڕووڤیێ گەنج ل گەل دەزگرا خۆ یا نها، و دییا زارۆیێن وی یێن پاشەڕۆژێ ڕوونشتی با، ئەوی زڕتێن خۆ ڤەدان و شانازی بخۆ دكر كو ئەو جارەكێ یێ ل گەل شێرێ دلێر چوویە نێچیرێ... پشتی هندە سالێن دی ڕووڤی چیرۆكا خۆ ل گەل شێری ژ بۆ نەڤیێ خۆ دگێڕاند...و پشتی ڕوویڤی پیر بووی، دیسان ژ نەڤی چركێ خۆرا چیرۆكا خۆ و شێری د فەهوونا (سەگڤان خەلیل هیدایەت، 2014، 32).

د ئەڤێ چیرۆكێدا ڕویدانێن ئەوێ سنووردارن ب تنێ ئێك ڕویدان هاتییە بەحسكرن، ئەوژی ئەو ڕویدانە ئەوا ڕویڤی دگەل شێری چوویە نێچیرێ و بەردەوام بۆ زاروك و نەفیێن خۆ بەحسێ ئەوێ ڕویدانێ دكر، ئانكو گەلەك ڕویدان د ژیانا ڕویڤیدا هەبووینە، بەلێ ب تنێ بەحسێ ئێك ڕویدانێ هاتییە كرن د ئەڤێ كورتیلێدا.

ئەڤ كومەلا كورت و كورتیلە چیرۆكێن سەگڤان خەلیل هیدایەتی ئەوێن بناڤێ"ڕۆژەكا گەرم" مە بۆ ئەڤێ ڤەكۆلینێ بكارهینای نڤیسەری شیایە ب شەهرەزایانە پتریا

تایبەتمەندییێن کورتیلە چیرۆکیٚ د کورتیلێن خودا بکاربهینیت.

ئەنجام

1- کورتیلە چیرۆك جۆرەکیٚ ڤەگێرانیٚ یی کورتە، ل سەر دەستیٚ نڤیسەرا فەرەنسی (ناتالی ساروت)یٚ، ل فەرەنسا سەرهلدایە.

2- سەرەرای هەبوونا گەلەك زاراڤان بۆ کورتیلە چیرۆکیٚ د زمانیٚ عەرەبیدا زاراڤیٚ الاقصوصە و زمانیٚ کوردی کورتیلە چیرۆك بۆ ئەڤی ژانری هاتیە دانان.

3- پەیوەندییەکا بهێز دناڤبەرا رۆژنامەگەرییٚ و کورتیلە چیرۆکێدا یا هەی، ئێك ژ هوکارێن سەرهلدانا ئەویٚ بووینە.

4- د ئەدەبیٚ کوردیدا مفا ژ فۆلکلۆری هاتیە وەرگرتن، کو هندەك چیرۆکێن کورت هەبووینە، ئەڤ چیرۆکە دهاتنە ڤەگێران. پاش نڤیسەرێن کورد پتر ئاشنایی بنەماو تایبەتمەندییێن کورتیلە چیرۆکا بیانی بووینە.

5- نڤیسەر شیایە ب زیرەکی و شەهرەزایی بنەما و تایبەتمەندیێن کورتیلیٚ د کومەلە کورتیلە چیرۆکێن (رۆژەکا گەرم) بەرجستە بکەت.

6- تایبەتمەندییێن هەرە دیار یا د کورتیلدا دەستپێکەکا رویدانی و دوماهیکەکا چاڤەرێنەکرینە، ئەڤەژی د کورتیلە چیرۆکێن نڤیسەریدا ب شێوەکیٚ بەرچاڤ دیارن.

لیستا ژێدەرا:

ئێك: ب زمانیٚ کوردی:

أ ـ پەرتووك:

حسن جاف(1985)، چیرۆکی نوییٚ کوردی، دەزگای رەوشەنبیری.

حسەین عارف(2011)، چیرۆکی هونەریی کوردی – لێکۆلێنەوە 1925 – 1960،چاپی:یەکەم، دەزگای چاپ و بلاوکراوەی ئاراس، هەولێر.

درباس مستەفا سلێمان(2012)، سەرهلدان و وەرارا جۆرێن نووی یێن ئەدەبی د کرمانجیا ژووریدا(1850 – 1925)، ریڤەبەریا چاپ و بەلاڤکرنیٚ – دهوك.

سابیر رەشید(2005)، چیرۆکی کوردی(رەخنە و لێکۆلینەوە)، چاپی رۆشنبیری، هەولێر.

سەگڤان خەلیل هیدایەت(2014)، رۆژەکا گەرم..(کورت و کورتیلە چیرۆك)، چاپخانا: خانی، دهوك.

شوکریە رەسول(1989)، ئەدەبی کوردی و هونەرەکانی ئەدەب، چاپی: خوێندنی بالاٚ، هەولێر.

غازی حەسەن (2020)، سیمۆلۆجیای گوتاری ناوونیشانی کورتیلە چیرۆك"ئاوێنە" و "بۆنی ئەشکەوت"،چاپی:یەکەم، بەرێوبەرایەتی کتێبخانە گشتییەکان.

فەرهاد پیربال، شیعری نوێی کوردی، 1898 – 1958.

هیمداد حسێن(2007)، دەروازەیەك بۆ رەخنەی ئەدەبیی کوردی، چاپی:یەکەم، دەزگای توێژینەوە و بلاوکراوەی موکریانی، هەولێر.

ئازاد محەمەد سەعید(2013)، کورتیلە چیرۆکی کوردی لە باشووری کوردستان(1970 – 1979)،چاپی یەکەم، یەکێتیی نووسەرانی کورد، هەولێر.

ب _ نامێن ئەکادیمی:

رێبەر حسێن عەبۆ(2015)، چیرۆکا گەلەك کورت د ئەدەبیٚ کوردیدا ل باشوریٚ کوردستانیٚ(1991 – 2013)، نامەیا ماستەریٚ، ئەنستیتویا زمانێن زیندی ل

توركيا، بەشێ زمان و چاندا كوردی، زانینگەها ماردین ئورتوكلو، تركیا.

ژڤان نەعمان حەجی(2014)، رۆژنامەگەریا ئەدەبی ل باشورێ كوردستانێ(1991 – 2002) گوڤارێن پەیڤ و گەلاوێژی نوێ وەكو نمونە، نامەیا دكتورایێ، سكولا ئادابێ، زانكۆیا دهوكێ.

سروە گاهر علی(2015)، بنیاتی هونەریی لە كۆمەڵە چیرۆكی "هەڵۆ" ی "رەووف بێگەرد" دا، نامەی ماستەر، فاكەڵتی زانستە مرۆڤایەتییەكان، سكولی زمان، زانكۆی سلێمانی.

پ – گۆڤار:

محەمەد عەبدوللا كەلاری(2010)، تەكنۆلۆژیای زانیاری.. ململانێیەكی نوێ، گوڤارا: ڕامان، ژ:160، هەولێر.

دوو: ب زمانێ عەرەبی:

أ _ پەرتووك:

احمد عبدالمجيد خليفة الدندراوى(2013)، ادب الاطفال في العالم العربي(اسسه، وتطوره، واهميته، واهدافة، وسماته، وفنونه، ووسائطه، ومشكلاته)،طبعة:الاولى،دار الهداية للطباعة والنشر والتوزيع.

جميل حمداوى و مريم بغيبغ(2020)،القصة القصيرة جدا والاسئلة الكبيرة جدا، طبعة:الاولى، دار الريف للطبع والنشر الالكتروني، الناظور – تطوان/ المملكة المغربية.

سعيد علوش(1985)، معجم المصطلحات الادبية المعاصرة، الطبعة:الاولى، دار البيضاء المغرب سوشبريس.

داود غطاشة الشوابكة و د. مصطفى مُحَّد الفار، المهارات الأساسية في الفنون الكتابية، الطبعة:الثانية،دار الفكر، الأردن، 2007، ص94.

عباس محمود العقاد(2012)،الوان القصةالقصيرة في الادب الامريكى نقد ونماذج مترجمة من ادب القصة، مؤسسة الهنداوى للتعليم والثقافة، قاهرة، مصر.

عزالدين مصطفى رسول،(بحوث و شذرات– اراء في القصة الكردية)(2006)، من منشورات مكتب الفكر والتوعية في الاتحاد الوطنى الكردستانى، السليمانية.

فؤاد قنديل(2002)، فن كتابة القصة، الهيئةالعامة لقصورالثقافة، مصر.

المنجد في اللغة العربية المعاصرة(2013)، الطبعة: الرابعة، دار المشرق بيروت – لبنان.

ناتالى ساروت، انفعالات، ترجمة: فتحى العشرى(1971)، الطبعة:الاولى، الهيئة المصرية العامة للتاليف والنشر، مصر.

نواف نصار(2009)، معجم الصطلحات الادبية(عربي–انجليزي)، الطبعة:الاولى، دار المعتز للنشر والتوزيع، عمان – الاردن.

ب _ نامێن ئەكادیمی:

فضيلة مادى(2012)، دور عالمية الادب و مذاهبه في تطور الادب و ظهور الاجناس الادبية، رسالة ماجستير، المركز الجامعى العقيد محند اولحاج – البويرة، معهد الاداب واللغات، قسم اللغة والادب العربى، جزائر.

ج _ گۆڤار:

امتنان عثمان الصمادى(2007)، القصة القصيرة جدا بين اشكالية المصطلح ووضوح الرؤية: مجموعة"مشي" نوذجا، مجلة علوم الانسانية والاجتماعية، قسم اللغة العربية و ادابها، كلية الاداب، الجامعة الاردنية، م:34، عد:1.

سێ: ب زمانێ فارسی:

أ _ پەرتۆك:

جمال میرصادقی(1382)، ادبیات داستانی(قصه، رمانس، داستان كوتاه، رمان)، چا: یهمن.

ب _ گۆڤار:

جهاندوست سبز علیپور، فرزانه عبداللهی(1391)، داستانك در حكایتها قابسنامة و تطبیق نبا مینمالیسم، فصلنامه تخصص سبك شناسی نظم و نثر فارسی، سال پنجم، شماره اول بهار 1391، شماره پیاپی .

حسین پاینده(1385)، ژانر ادبی"داستانك" و توانمندی ان برای نقد فرهنگ، فصلنامه پژوهشمای ادبی، شماره12و 13، تابستان و پاییز.

چوار: ب زمانێ ئنگليزى:

Short,Kathy,G, story as ,2012,pp.9 – 17.p.10 world making. Languahe arts90,(1)

پێنج: سايتێن ئەنترنێتى:

بسام جميدة، ما بين الصحافة و الادب كيف يستطيع الكاتب المزاوجة بين الاثنين و ايهما يسيطر على الاخر،21/ 2018/1. www.omandaily.com

حسام معروف، هوية جديدة للادب... بفعل التكنولوجيا،2017/8/9 www.arab48.com

القصة القصيرة.. خصائصها و عناصرها، 2018/2/14– 10:14. www.albawaba.com

لخصائص الفنية المميزة للاقصوصة، منتدى تونس التربوي. www.tunisie-education.com

الخلاصة

الاقصوصة جنس أدبي قصير، أقصر من القصة القصيرة و أطول من القصة القصيرة جدا. وتمتاز الاقصوصة عن باقى الاعمال الادبية ب: تبدأ بداية بالحدث، نهاية غير متوقعة، الواقعية، محدودية الوقت والحدث والاشخاص. هذا البحث المقدم بعنوان (خصائص الاقصوصة في مجموعة أقاصيص "يوم حار" ل سكفان خليل هيداية ت. محاولة لتعريف الاقصوصة بشكل عام و مفهومها في الادب الكردى بشكل خاص. ايضا محاولة لتعريف خصائص الاقصوصة و تحليلها و تطبيقها على بعض أقاصيص القاص"سكفان خليل" المعروفة ب" يوم حار".

الكلمات الدالة: الاقصوصة، البداية، النهاية، المحدودية .

CHARACTERISTICS OF THE STORY IN A COLLECTION OF THE STORIES'' A HOT DAY'' BY SAKFAN KHALIL HEDAYAT

JIVAN NUMAN HAJI and HAYAM SALIH HUSSEIN
Dept. of Kurdish Language,College of Basic Education,Kurdistan Region- Iraq

ABSTRACT

Short short Story is a short literary genre,shorter than a short story and longer than a very short story.the story is distinguished from the rest of the literary work.It begins with the an event,with unexpected,unreal endings besides unrealistic finiteness of time,event and people.This presented research entitled(The Characteristics of the story in a collection of The Stories "Hot Day" of Sakvan khalil. is an attempt to define the story in general and its conpcept in Kurdish literature in particular.Also an attempt to define, analyze and apply the characteristics of the story to the stories of the storyteller'Sakvan Khalil' Know as 'A Hot Day' story.

KEY WORDS: Short short story, The Begins, The end,Limitation.